

COLMAR VON DER GOLTZ PAŞA’NIN OSMANLI ORDUSU VE ASKER-SİVİL AYDINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Erol Akcan**

ÖZET

Osmanlı Devleti’nin “modern bir ordu kurma” çabasını, Batı karşısındaki gerileyişle birlikte başlatmak mümkündür. Osmanlı klasik ordu teşkilatı olan Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla birlikte, Avrupa ölçeğinde modern bir orduya sahip olabilmek “Devlet-i Aliyye” açısından ayrı bir önem ve boyut kazanmıştır. II. Mahmut’tan itibaren, Yeniçeri Ocağı’nın yerine kurulacak olan “modern ordu”nun kurulmasında Avrupalı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmiştir. 19.yüzyılın başlarından itibaren çok sayıda Avrupalı askeri uzman, bu amaçla Osmanlı ordusunda görev almıştır. Bu askeri uzmanlardan biri olan ve 1883 yazından itibaren Osmanlı ordusunda görev yapmaya başlayan Alman Von Der Goltz Paşa’nın, Osmanlı Ordusu ve sivil-asker aydınları üzerindeki etkisi, diğer yabancı uzmanlarla mukayese edilemeyecek kadar büyük boyuttadır. Von Der Goltz Paşa, göreve başladığı tarihten, 1916’da Irak Cephesi’nde hayata gözlerini kapayacağı tarihe kadar, bu topraklarda yaşanan gelişmelerle yakından ilgilenmiş; bu gelişmelere dair fikirlerini, kaleme aldığı eserleriyle, makaleleriyle ve gazetelere vermiş olduğu beyanlarıyla Türk ve dünya kamuoyuyla paylaşmaktan geri kalmamıştır.

Bu çalışmada, Von Der Goltz Paşa’nın Osmanlı Ordusu ve asker-sivil aydınları üzerindeki etkisi, Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki gelişmelere ilişkin düşünceleri, genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Goltz Paşa, II. Abdülhamit, Osmanlı Ordusu, Almanya, Harp Okulu

* 14-17 Kasım 2013 tarihinde Julius-Maximilians-Universität Würzburg/Almanya’da düzenlenen Uluslararası Tarih ve Kültürel Yönleriyle II. Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd.Doç.Dr.,İğdır Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

ABSTRACT

It can be seen that the effort of Ottoman Empire to “build a modern army” starts with the degression against the West. To have a modern army on European scale gained importance and a different dimension for “Devlet-i Aliyye” (trans. The Great State) by the abolition of the Guild of Janissaries, which was the classical army organization of the Ottoman Empire. European experts started to be consulted in order to build a “modern army” to replace the Guild of Janissaries in the period of Mahmut II. To this end, many European military experts were assigned to the Ottoman army at the beginning of 19th century. Being one of these military experts who assigned to the Ottoman army in summer of 1883; German Von Der Goltz Pasha had a much more remarkable effect on Ottoman Army and soldier-civil intellectuals than any other other foreign experts. Von Der Goltz Pasha was closely interested in developments in these lands; shared his ideas about these developments with Turkish and global public through his written works, articles and announcements to newspapers, beginning from the date of his assignment until his passing away in Iraq Campaign in 1916.

This study aims to reveal a general outline on the effect of Von Der Goltz Pasha on Ottoman Army and soldier-civil intellectuals and his ideas on the developments that took place in the last period of the Ottoman Empire.

Key Words: Goltz Pasha, Abdulhamit II., Ottoman Army, Germany, Military Academy

Giriş:

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti’nde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla birlikte başlayan modern ordu kurma sürecinde, karşılaşılan en önemli güçlüklerden biri yeni ordunun ihtiyaç duyduğu “subay” kadrosunun temini olmuştur. II. Mahmut, bu ihtiyacı karşılamak için bir yandan eski ordu kadrolarında görev alan ağaları istihdam etme, Avrupa’dan uzman subay getirme yollarına başvururken diğer taraftan “mekteb-i harbiye” ve “mekteb-i tıbbiye” gibi kurumların temelini atarak bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır¹.

¹ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok. Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 261.

Yeni ordunun kurulmasında Avrupalı uzmanlardan yararlanmak amacıyla Prusya'ya müracaat edilmiş ve iki devlet arasında yapılan antlaşma ve kontratlarla Helmuth Von Moltke başta olmak üzere silah arkadaşları Vincke, Mühlbach ve Fischer Osmanlı ordusunda istihdam edilmiştir². Prusyalı bu subaylar 1835-1839 tarihleri arasında milis kuvvetlerinin organizasyonu, müstahkem mevkiilerin tahkimi, ilk modern topoğrafik kayıtların tutulması gibi önemli vazifeler ifa etmişlerdir³. Bu ilk heyetin 1839 tarihinde Türkiye'den ayrılmasından sonra çok sayıda Prusyalı subay gayr-i resmi olarak Osmanlı ordusunda istihdam edilmişse de iki devlet arasında resmi bir askeri heyetin varlığı söz konusu olmamıştır⁴.

Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz'in saltanat yıllarında Osmanlı ordusunda daha ziyade Fransız etkisi hakim olmuştur⁵. Almanya'nın 1864 tarihinde Sadowa'da Avusturya ordusunu, 1870-71 tarihinde Fransa ordusunu mağlup ederek ordusunun gücünü ispatlamasıyla birlikte, Osmanlı ordusunda görev yapan Alman subayların ağırlığı yeniden hissedilmeye başlanmıştır⁶. Almanya'nın siyasi birliğini sağladığı ve güçlü bir devlet olarak ortaya çıktığı bu yıllarda, Osmanlı ordusu 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğramış; savaşın getirdiği ağır siyasi fatura Almanya'nın araya girmesiyle Berlin Antlaşması'nda bir nebze olsun hafifletilebilmiştir.

Berlin Antlaşması'yla başlayan iki devlet arasındaki siyasi yakınlaşmadan hemen sonra Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı ordusunun ıslahı için Almanya'dan bir heyet gönderilmesini talep etmiştir⁷. Osmanlı Devleti'nin bu talebi iki ülkenin ortak menfaatleri göz önünde bulundurularak iki yıllık bir gecikmeyle de olsa kabul edilmiştir. Böylelikle 1882 tarihinde Albay Kaehler, Yüzbaşı Kamphöfener, Yüzbaşı Von Hobe ve Yüzbaşı Ristow'dan müteşekkil ikinci bir Alman Askeri Heyeti İstanbul'a gelmiştir. Bu heyete bir yıl sonra askerlik ve subay eğitimi konusunda uzman olan Von

² Jehuda L. Wallach, **Bir Askeri Yardımın Anatomisi**, (Çev., Fahri Çeliker) Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977, s. 15.

³ Kazım Karabekir, **Türkiye'de ve Türk Ordusunda Almanlar**, Emre Yay., İstanbul 2001, s. 63; H.V. Moltke'nin Türkiye'den gönderdiği mektuplar dönemin Türkiye'si hakkında çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bkz. Helmuth Von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, (Çev. Hayrullah Örs) Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.

⁴ Bu subaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Wallach, **a.g.e.**, s. 21-24.

⁵ Karabekir, **a.g.e.**, s. 199.

⁶ Wallach, **a.g.e.**, s. 34.

⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, TTK, Ankara 1995, s. 365.

Der Goltz da dahil edilmiş ve aynı sene içinde gelen mülki ve askeri heyet azalarının sayıları 13'e ulaşmıştır⁸.

1- Colmar Von Der Goltz'un Osmanlı Ordusundaki Etkisi

1883 senesinde İstanbul'a gelen Von Der Goltz, sözleşmesi üç kez uzatılmak suretiyle Türkiye'den ayrılacağı 1895 tarihine kadar 12 yıl süreyle Osmanlı ordusunda görev yapmıştır. Von Der Goltz, bu on iki yıllık süre zarfında askeri okullar müfettişliği, Genelkurmay 2'inci başkanlığı gibi görevlerde bulunmuş ayrıca 1886 tarihinden itibaren Alman Askeri Heyeti'nin başına getirilmiştir⁹. Von Der Goltz, Osmanlı ordusundaki hizmetinin ilk evresini teşkil eden bu süre içerisinde çok önemli reformlar gerçekleştirmiştir.

Von Der Goltz, ilk olarak o güne kadar Fransız sisteminin etkisinde kalan başta Harbiye Mektebi ve Harp Akademisi olmak üzere üst düzey askeri okulların müfredat programlarını Alman modeline uygun olarak değiştirmekle işe başlamıştır. Askeri okulların müfredat programında yapılan bu değişiklikte birlikte bu okullarda okuyan öğrencilerin daha fazla modern askerlik sanatıyla ilgili malumat edinmeleri sağlanmış ve askerlikle ilgisi olmayan çok sayıda ders yürürlükten kaldırılmıştır¹⁰. Bu tarihe kadar askeri okullarda yabancı dil olarak yalnızca Fransızca öğretilirken yapılan bu reformlarla birlikte müfredat programına Almanca ve Rusça da ilave edilmiştir¹¹. Almanya başta olmak üzere Avrupa'daki askerî yeniliklerin ve gelişmelerin takip edilebilmesi açısından subayların yabancı dil bilmesine büyük önem verilmiştir. Gerek müfredat programına konulan dersler gerekse Von Der Goltz'un başta kendi eserleri olmak üzere Almancadan tercüme ettirdiği eserler sayesinde genç subayların düşünce

⁸ Kemal Beydilli, "Colmar Von Der Goltz Paşa'nın Gelişine Kadar Prusya-Alman- Osmanlı Siyasi ve Askeri Münasebetlerine Kısa Bir Bakış", **20'nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 13-18.

⁹ Sırrı Altıparmak, "Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa'nın Biyografisi", **20. Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 53-55.

¹⁰ Karabekir, **a.g.e.**, s. 205.

¹¹ Ebuzziya Tefik, "General Von Der Goltz", **Mecmua-i Ebuzziya**, 15 Safer 1315/1899, s. 734.

dünyasında önemli bir değişim yaşandığı gibi, bu değişim, dışarıdan bakıldığında fark edilebilecek şekilde genç subayların dış görünüşlerine de yansımıştır¹².

Von Der Goltz'un Osmanlı ordusunda gerçekleştirdiği bir diğer reform, ordunun ihtiyacı olan subay kadrosunu karşılayabilmek amacıyla askeri okulların sayısını ve öğrenci kapasitesini arttırmasıdır. Bu dönemde bir yandan askeri rüştiyelerin ve idadilerin sayısı çoğaltılırken diğer taraftan mevcut askeri okulların öğrenci sayısının arttırılması yoluna gidilmiştir¹³. Gerçekleştirilen bu reformla birlikte Von Der Goltz'un göreve başladığı 1883'te Harbiye Mektebi'nden senede 100 öğrenci mezun olurken 1895 yılına gelindiğinde bu sayı dört katına, 1908 tarihinde ise yedi katına ulaşmıştır¹⁴. 1885 yılında askeri okullarda okuyan öğrenci mevcudu 4000 iken 1895 yılına gelindiğinde bu sayı 14000'e ulaşmıştır¹⁵. Bu ilerlemeye rağmen Osmanlı ordusunun ihtiyaç duyduğu subay ihtiyacı bu yolla karşılanamamış ve orduda çok sayıda alaylı subay istihdam edilmek zorunda kalmıştır.

Ordudaki deneyimli subay ihtiyacını karşılayabilmek için başvurulan yöntemlerden biri de Von Der Goltz'un tavsiyesiyle askeri eğitim görmeleri için her yıl düzenli olarak Almanya'ya belli sayıda Türk subayı gönderilmesidir. Almanya'ya gönderilecek olan bu subayların seçimi konusunda Von Der Goltz özel bir çaba göstermiştir. Ekim 1889 tarihinde memleketine yazdığı bir raporda, gönderilecek subayların seçiminde "haşmetlü imparator" a olan bağlılığa mı, yoksa askerlik sanatı konusundaki kabiliyet ve liyakate mi dikkat edileceğini sormuştur¹⁶. Von Der Goltz'un bu sorusuna karşılık nasıl bir cevap aldığı bilinmemektedir. Bilinen bir şey var ki bu tarihten itibaren Almanya'ya her yıl belli sayıda Türk subayı gönderilmiştir.

¹² Askeri mektep öğrencilerindeki bu değişimi dönemin müşahitlerinden birisi şu şekilde ifade etmektedir: "*Sonra günün birinde Almanya'dan hepimizin tanıdığı Von Der Golç Paşa getirildi. Harbiye Mektebi'ni tensik ve talime başladı. Aradan bir iki sene geçer geçmez Harbiye Mektebi talebesinin biçimi, duruşu, yürüyüşü, büsbütün değişti. Başıbozuk urbası giyen bir Harbiye Mektebi talebesi hiç söylenmediği, bilinmediği halde duruşundan, yürüyüşünden "Bu Harbiye Mektebi talebesidir" hükmedecek kadar bir fark gösterdi. Hele Golç Paşa'nın tavsiyesi üzerine Almanya'ya ikmal-i tahsile gönderilip gelen zabıtlar büsbütün başka bir şekil ve kıyafet aldı.*" Bkz. Hulusi Beyefendi'nin Mektupları" **İdman**, No: 2(1 Haziran 1329), s. 18

¹³ Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi**, TTK, Ankara 2010, s. 27,28; Nurettin Türsan, "General Feldmarschall Colmar Freiherr Von Der Goltz'un Türkiye Yaşamı ve Hizmetleri" **20.Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 38

¹⁴ Von Der Goltz Paşa, "Türkiye'de İnkılab-ı Siyasi ve Dahili", **Asker**, C.1, S.12, (Çev.: Mehmet Rüştü), İstanbul 1908, s. 514.

¹⁵ Von Der Goltz Paşa, **Osmanlı Devleti'nin Zaaf ve Kuvveti**, (Çev. Zaimzade Hasan Fehmi) Matbaatü'l- Fütüh, Kahire 1324, s. 7.

¹⁶ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, Alkım Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul 2006, s.101.

Almanya’da askeri eğitimlerini tamamladıktan sonra Osmanlı ordusundaki görevlerine dönen bu subayların tutum ve davranışlarından Sultan II. Abdülhamit hiç de hoşnut olmamıştır¹⁷. Böyle olmakla beraber Almanya’ya gönderilen bütün subaylarda benzer tavır ve davranışların ortaya çıktığını iddia etmemiz mümkün değildir.

Von Der Goltz, İstanbul’da kaldığı süre zarfında Erkan-ı Harbiye dairesindeki vazifesinden arta kalan zamanını, Harbiye ve Erkan-ı Harbiye sınıflarındaki öğrencilerine ders vermekle değerlendirmiştir. Von Der Goltz’un derslerini dinlemek “zabitan” için “*azim bir fahr ve neşat*” husule getirmiştir¹⁸. Kuşkusuz bu dersler, Von Der Goltz’un askeri mektep talebeleri nazarındaki saygınlığının artmasına ve bir “hoca” olarak öğrencilerin kalbini kazanmasına vesile olmuştur. Türkiye’de kaldığı on iki yıl zarfında yaptığı reformlar ve fikirleriyle o denli etkili olmuştur ki 1895’te ülkesine dönmesinden sonra Türkiye’de bir “Goltz efsanesi” doğmuştur¹⁹. Öyle ki kısa bir süre sonra meydana gelecek olan Osmanlı- Yunan Harbi(1897) öncesinde Von Der Goltz’un Osmanlı ordusunun komutanlığına getirileceği söylentileri çıktığı gibi bu savaşın kazanılmış olması büyük ölçüde Von Der Goltz’un Osmanlı ordusunda yaptığı reformlara atfedilmiştir²⁰. Dahası, 1898’de Girit’e bir Hıristiyan vali atanması antlaşma hükümlerine göre kararlaştırılınca Babıali’nin önerdiği iki kişiden birisi Von Der Goltz olmuştur²¹.

Subay eğitimi ve öğretiminin yanı sıra Von Der Goltz, görevde kaldığı süre içerisinde Genelkurmayın yeniden teşkilatlandırılması, ordunun reorganizasyonu, asker alma kanunu vb konularda faaliyet yürütmüştür²². Ancak, bu konularda subay eğitimi ve öğretimi ölçüsünde etkili olduğu söylenemez. Zira Sultan II. Abdülhamit, Von Der Goltz başta olmak üzere Alman Askeri Heyeti’ne mensup subayların her istediği reform planının uygulanmasına müsaade etmemiştir²³. Von Der Goltz’un ordunun ıslahına ilişkin vermiş olduğu çok sayıda rapor, Saray engeline takılmış ve kâğıt üzerinde

¹⁷ Sultan Abdülhamit, Almanya’ya gönderilen bu subayların “askerlik mesleğini öğrenmek yerine eğlence ve sefahat ile vakit geçirdiklerini, sonra da gelip kendini beğenmiş bir tavırla arkadaşlarını ve ihtiyar komutanları küçümsediklerini” ifade etmiştir. Bkz. François Georgeon, **Sultan Abdülhamit**, Homer Kitabevi, (Çev. Ali Berktaş) I. Basım, İstanbul 2006, s. 265.

¹⁸ Von Der Goltz, **İlim ve Askerlik**, (Çev. Ahmet Refik) İstanbul 1328/1912, s. 15.

¹⁹ Wallach, **a.g.e.**, s.86.;

²⁰ V. Mudra, **Goltz Paşa’nın Hatırası ve Hal Tercümesi**, (Çev. Pertev Demirhan) Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Basımevi, İstanbul 1953, s. 17.

²¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.III, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2007, s. 323.

²² Erol Uğur, “Von Der Goltz Paşa’nın 1883-1895 Yılları arasında Türkiye’deki Hizmetleri”, **20.Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983, s. 20.

²³ Georgeon, **a.g.e.**, s. 307.

kalmıştır²⁴. Teorik düzeyde tamamlanan reformların uygulamaya geçirilmesi de bu nedenle mümkün olmamıştır. Von Der Goltz'un orduda tatbikat, manevra, muharebe talimi vesair uygulamaya dönük faaliyetlerine müsaade edilmemiştir²⁵. Von Der Goltz'un faaliyetleri Sultan Abdülhamit'in hafiyeleri tarafından takip edilmiş ve bu konuyla ilgili Saray'a bazı jurnaller verilmiştir²⁶.

Von Der Goltz ve Türk ordusunda görevli Alman subayları, Osmanlı ordusunu Alman silah ve teçhizatıyla donatarak kendi ülkelerinin ağır sanayisine büyük bir pazar kazandırmıştır²⁷. Krupp başta olmak üzere Alman firmaları bu subaylara hizmetlerine karşılık bazı ödemeler yapıyordu. Alman subayları silah ihalelerinin kendi ülkelerine yönlendirilmesi konusunda Saray'a yakın bazı devlet adamlarına rüşvet vermek yöntemini kullanabildikleri gibi bazen de kişisel dostluk yöntemini devreye sokuyorlardı. Von Der Goltz, bu yöntemlerle çok silah siparişini Almanya'ya çevirte bildiği gibi Bağdat- Berlin demiryolu imtiyazını koparmayı da başarabilmiştir²⁸. Alman Askeri Heyeti'nin başında bulunan Von Der Goltz, Türkiye'den ayrılacağı 1895 senesine kadar bu konudaki vazifesini layıkıyla yapmıştır ki Almanya bu sayede İstanbul'a askeri ateşe gönderme ihtiyacı hissetmemiştir.

Von Der Goltz'un Türkiye'den ayrılmak zorunda kalması Türk subayları ve mesai arkadaşları tarafından derin bir üzüntüyle karşılanmıştır. Goltz Paşa, Almanya'ya döndükten sonra bile İstanbul'daki sevenlerini ve mesai arkadaşlarını unutmamış; onlarla sürekli yazışmıştır. Bu mektupların birinde yardımcılığını yapan Yüzbaşı Tahir Bey'e uzun zamandır yazamadığından yakınmakta ve beraber çalıştıkları günlerden özlemle bahsetmektedir. 23 Teşrin-i Evvel 1901 tarihli bir mektubunda ise *“bununla beraber yine kalbim İstanbul hatıratıyla mâlîdir. Türkiye'yi bir vatan-ı muazzez gibi tahattur ediyorum, sizler Türkiye'ye ait şeyler hiçbir vakit zihnimden çıkmıyor..”* sözleriyle Türkiye'ye duyduğu özlemi dile getirmiştir²⁹. Von Der Goltz'un Türkiye'ye olan ilgisi sevenleri ve mesai arkadaşlarıyla olan kişisel yazışmalarıyla sınırlı

²⁴ Zeynep Güler, **Osmanlı Ordusunun Modernleşmesinde Von Der Goltz Paşa'nın Rolü**, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2007, s. 156.

²⁵ Karabekir, **a.g.e.**, s. 206.

²⁶ Faiz Demiroğlu, **Abdülhamide Verilen Journaller**, Tarih Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1955, s. 93; Turgut Çeviker, **İbret Albümü 1908**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 128.

²⁷ Mehmet Beşirli, “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları”, **Gazi Osman Paşa Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16(2004/1), s. 125.

²⁸ Wallach, **a.g.e.**, s. 95-98.; Lothar Rathmann, **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, (Çev. Ragıp Zarakolu) Belge Yay., III.Baskı, İstanbul 2001, s. 12.

²⁹ Von Der Goltz, **İlim ve Askerlik**, s. 15.

kalmamıştır. Türkiye’de yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Von Der Goltz, bu gelişmelerle ilgili düşüncelerini kaleme aldığı eserlerinde ifade etmiş; bu çalışmaları Türk kamuoyu tarafından büyük bir ilgiyle takip edilmiştir³⁰.

II. Meşrutiyet’in ilanından kısa bir süre önce İstanbul’a gelen Von Der Goltz, Sultan Abdülhamit’in huzuruna çıkmış ve 1905 tarihinde başlayan Türk-Alman ittifakıyla ilgili bazı konularda görüş alışverişinde bulunmuştur³¹. 31 Mart Ayaklanması’ndan sonra Mahmut Şevket Paşa başta olmak üzere ordu ileri gelenlerinin tavsiyesiyle Sultan Mehmet Reşat tarafından Türkiye’ye davet edilen Von Der Goltz, kısa süreli ve izinli olarak İstanbul’a gelmiştir³². Ekim 1909 ortalarından Ocak 1910’a kadar Türkiye’de kalan Von Der Goltz, bu tarihler arasında Osmanlı ordusuna Sultan Abdülhamit zamanında yaptıramadığı bazı tatbikat ve manevraları icra ettirmiştir³³.

Osmanlı ordusunun Balkan Harbi’nde aldığı yenilginin faturası Avrupa askeri mahfillerinde Alman askeri uzmanlarına havale edilince kendisini savunmak zorunda kalan Von Der Goltz, bu konuyla ilgili kaleme aldığı makalesinde, Osmanlı ordusunun almış olduğu yenilginin sebepleri ve Osmanlı Devleti’nin geleceği üzerine düşüncelerini ortaya koymuştur³⁴. Bu düşünceleri içerisinde en fazla yankıyı gelecekte Osmanlı Devleti’nin başkentinin İstanbul’dan daha güneyde Halep veya Şam’a taşınması gerektiği yönündeki teklifi uyandırmıştır³⁵. Von Der Goltz’un bu düşüncesine, içerisinde Gazeteci Ali Kemal, Ali Haydar Mithat, A. Ziver gibi isimlerin de yer aldığı bazı yazarlar karşı çıkmışlardır. Kütahya Mebusu Ferit Bey ise bu teklifi olumlu karşılamış ve başkentini Osmaniye’ye taşınmasını önermiştir³⁶. Kamuoyu önünde

³⁰ Von Der Goltz, Türkiye’den ayrıldıktan sonra Osmanlı Devleti’nin zayıf ve kuvvetli yönlerini irdeleyen uzun bir makale kaleme almış ve bu makale Türkçe’ye çevrilmiştir. Bkz. Von Der Goltz Paşa, **Osmanlı Devleti’nin Zaaf ve Kuvveti**, (Çev. Zaimzade Hasan Fehmi) Matbaatü’l- Fütüh, Kahire 1324; Yine Von Der Goltz, 1897 Osmanlı- Yunan Harbi’nden sonra bu savaşı askeri açıdan etüt eden bir eser kaleme almış ve bu eseri de Türkçe’ye kazandırılmıştır. Bkz. Von Der Goltz Paşa, **Osmanlı-Yunan Seferi(1313-1897)**, (Çev. Yakup Şevki) Harbiye Matbaası, Dersaadet 1327/1911.

³¹ Wallach, **a.g.e.**, s. 87.

³² Türsan, **a.g.m.**, s. 42.

³³ Edirne ve Selanik’te icra edilen bu tatbikatlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Özkurt, **Atatürk Döneminde İcra Edilen Askeri Manevraların Cumhuriyet Tarihindeki Yeri ve Önemi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2013, s. 41-58.

³⁴ Von Der Goltz Paşa, **Genç Türkiye’nin Hezimetİ İmkân ve İtilası**, (Çev. H. Cevdet), Cemiyet Kütüphanesi, Kader Matbaası, İstanbul 1332/1916, s. 1-75.

³⁵ A.g.e., s. 66.

³⁶ Von Der Goltz’un bu teklifine verilen cevaplar için bkz. A. Ziver, **En Can Alıcı Nokta Payitahtın Nakli Meselesi**, Zerafet Matbaası, İstanbul 1329/1913, s. 1-50; Von Der Goltz’un bu konudaki ve diğer bazı konulardaki görüşlerinin Almanca metinleri için ayrıca bkz. Ramazan Çalık, Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa ve Bazı Görüşleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XII, S. 36 (Kasım 1996), s. 788-813.

yapılan bu tartışmalar, Fransız ve Alman büyükelçilerinin de dikkatini çekmiş bu meseleye onlar da dahil olmuştur³⁷. Aslında Von Der Goltz, başkentin taşınmasına yönelik fikrini ilk defa bu tarihlerde dile getiriyor değildi. Bu fikrini 1897 yılında kaleme aldığı bir makalesinde dile getirmiştir ki farklı olarak müstakbel başkent için Şam ve Halep yerine Konya ve Kayseri şehirlerini telaffuz etmiştir³⁸.

Balkan Harbi'nden sonra Türkiye'ye gönderilen Alman Askeri Heyet Başkanı Liman Von Sanders ile Alman Büyükelçisi arasında geçimsizlik baş göstermesi üzerine Enver Paşa Kasım 1914 tarihinde Von Der Goltz'u Almanya'dan istemiştir. 12 Aralık 1914 tarihinde İstanbul'a gelen Goltz Paşa'ya Harbiye Nezareti karargâhında danışmanlık görevi verildi³⁹. Nisan 1915 tarihinde 1. Ordu Komutanlığı'na atanan Von Der Goltz, bu tarihlerde Almanya'da kurmuş olduğu gençlik örgütlenmesinin bir benzerinin Osmanlı Genç Dernekleri adıyla Türkiye'de oluşturulmasına öncülük etmiştir⁴⁰. Ekim 1915 tarihinde Irak'taki 6. Ordu Komutanlığı'na atanan Von Der Goltz, bu görevdeyken 19 Nisan 1916 tarihinde tifüsten vefat etmiştir.

2- Von Der Goltz Paşa'nın Asker- Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi

Von Der Goltz Paşa, yukarıda genel hatlarıyla verilen Osmanlı ordusundaki hizmetleri ve ileri sürdüğü askeri ve politik düşünceleri sayesinde Türkiye'de asker-sivil aydınlar arasında hatırı sayılır bir itibar kazanmıştır. Öyle ki, Von Der Goltz'un kendi ülkesi dışında en fazla görev yaptığı ve üzerine düşünceler ürettiği ülke Türkiye olmuştur.

Burada, Türkiye'de "Golç efsanesi" nin oluşmasına en fazla etki yapan ve onun asker-sivil aydınlar arasında nam salmasını sağlayan bir eseri üzerinde durulduktan sonra aydınlar üzerindeki etkisi ele alınmaya çalışılacaktır.

Von Der Goltz'un Türkiye'ye gelmeden 1878 yılında yazmış olduğu *Das Volk in Waffen*(Silahlı Millet) isimli eseri, İstanbul'a geldiği 1883 tarihinden iki yıl sonra

³⁷ Tunaya, **a.g.e.**, III, s. 583.

³⁸ Von Der Goltz, **Osmanlı Devleti'nin Zaaf ve Kuvveti**, s. 40.

³⁹ Türsan, **a.g.m.**, s. 43.

⁴⁰ Bu gençlik teşkilatıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Balcıoğlu, "Osmanlı Genç Dernekleri", **Türk Kültürü**, S. 346, (Şubat 1992) s. 98-104.

yardımcısı Yüzbaşı Mehmet Tahir Bey tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır. Eserin ilk baskısının kısa süre içerisinde tükenmesi üzerine 1889 tarihinde ikinci baskısı yapılmıştır⁴¹. Eserin başlangıcında Ebüzziya Tevfik'in, Von Der Goltz'un kısa hayat hikâyesine yer verdiği tanıtıcı nitelikteki yazısı yer almaktadır. Bundan sonra Von Der Goltz'un kitabına neden böyle bir isim verdiğine dair açıklamasına yer verilmekte ve bu kitabın Alman milletine hitaben kaleme alındığı ifade edilmektedir⁴². Daha sonra ise eseri Türkçe'ye çeviren Yüzbaşı Mehmet Tahir'in kitapla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Mehmet Tahir Bey, bu yazısında, eserin askerlikle ilgisi olmayan kişilerin dahi yararlanabileceği şekilde anlaşılır bir dille kaleme alındığı belirtmektedir. Eserin Almanya ve Fransa'da gördüğü ilgiden söz eden Yüzbaşı Mehmet Tahir, Fransızca yayımlanan bir dergide eserle ilgili olarak "*Harbiye Nazırı eğer vatanına gerçekten büyük bir hizmet ifa etmek isterse bu kitaptan her zabıta birer nüsha ita etmelidir*" dendiğini aktararak eserin önemini ortaya koymaya çalışır. Mehmet Tahir'e göre, askerlik hakkında bir fikir edinmek isteyen birinin askerlikle ilgili birkaç kitap okumak yerine, bu eseri baştan sona okuması askerliği idrak etmek için yeterli olacaktır. Ona göre milletimiz ezelden beri askerlik ile nam salmış ve efradının çoğunluğu "askeroğlu asker"di. Osmanlılar zaten tarihi âlemde namlarını bir "millet-i müsellaha" olarak kaydettirmişti. Dost ve düşman herkesin itiraf etmek zorunda kaldığı bu "unvan-ı secaat" kendileri için "kılıç ekmeği" mesabesindeydi⁴³.

Yüzbaşı Tahir Bey'in bu sözleriyle Türk kamuoyuna takdim edilen eserinde Von Der Goltz, hâlihazırda ortaya çıkan kitle ordularının varlığını haklı gösteren sebepler üzerinde durduktan sonra bu orduların yapısına, idaresine ve seferberlik esnasındaki durumuna ilişkin askeri ve stratejik düşüncelerini ortaya koyuyordu. Ona göre savaşlar insanlığın kaçınılmaz bir gerçeğiydi. Bu gerçekten hareketle milletin bütün bireyleri zorunlu askerliğe tabi tutulmalı; toplum, askeri ihtiyaçlar doğrultusunda topyekün savaşa ve seferberliğe her an hazır hale getirilmeliydi⁴⁴.

Von Der Goltz, Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan ordu-millet anlayışının kendi zamanındaki en önemli savunucularından biriydi. Kendi ülkesinde 1866

⁴¹ Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa, **Millet-i Müsellaha: Asrımızın Usul ve Ahval-i Askeriyesi**, (Çev. Mehmet Tahir) II.Baskı, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1305/1889.

⁴² Von Der Goltz, eserine bu ismi verirken I. Frederic Wilhelm'in 1860 tarihinde verdiği bir nutukta geçen "Prusya ordusu, müstakbelde Prusya millet-i müsellahası olacaktır." sözünden ilham aldığını ifade etmektedir.

⁴³ A.g.e., s. 4.

⁴⁴ A.g.e., s.14

tarihinden itibaren ilköğretimdeki çocukların sistematik olarak askeri hizmete hazırlık eğitimine tabi tutulmalarını savunmuştur. Bu fikrini 1911 yılında kurduğu Genç Almanya Dernekleri(Jungdeutschlandbund) isimli, bünyesinde 16 yaş ve daha üstü erkek gençleri toplayan gençlik örgütünde uygulama imkânı elde etmiştir⁴⁵.

Von Der Goltz'un bu fikirlerinin izleri, son dönem Osmanlı askeri düşüncesinde ve pratiğinde rahatlıkla gözlemlenebilir. Ordu içerisindeki ittihatçı genç subayların müdahalesiyle ilan edilen II. Meşrutiyet'e gelindiğinde, Osmanlı ordusundaki subaylar genel olarak iki gruba ayrılabilir: Bunlardan birinci grubu, Mahmut Şevket Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Pertev Paşa ve Abdullah Paşa gibi Goltz Paşa'ya yakınlığıyla bilinen ve onunla bir şekilde mesai arkadaşlığı yapan üst düzey paşalar oluşturmaktadır. İkinci grubu ise, Goltz Paşa'nın askeri mekteplere yerleştirdiği Alman sisteminden ve onun eserlerinden etkilenerek yetişen içerisinde Enver, Mustafa Kemal, Ali Fethi ve Hafız Hakkı gibi isimlerinde yer aldığı, çoğunluğunu 1880 ve sonrası doğumlu olan düşük rütbedeki genç subaylar oluşturuyordu. Mektepli ve Alman ekolünden yetişmiş olmak her iki guruptaki subayların ortak noktalarıydı.

Von Der Goltz'un, Osmanlı ordusunun çok önemli makamlarında görev yapmış olan Mahmut Şevket Paşa'yla mesai arkadaşlığından öteye geçen çok yakın ilişkileri olmuştur. Von Der Goltz'un İstanbul'a gelmesinden hemen sonra yardımcılığına verilen subaylardan birisi de Yüzbaşı Mahmut Şevket Bey'dir. Von Der Goltz, Mahmut Şevket'i asli görevlerde ve tercüme işlerinde kullanmıştır⁴⁶. Mahmut Şevket Paşa'nın uzmanlık alanı olarak "fenn-i esliha" yı tercih etmesi de Von Der Goltz'un yönlendirmesiyle olmuştur⁴⁷. Osmanlı piyadesinin kullanacağı silahı seçmek üzere toplanacak olan bir komisyona Von Der Goltz ile birlikte üye seçilen Mahmut Şevket(Paşa), matbuatın ve başta Harbiye Nazırı Ali Saip Paşa olmak üzere komisyon üyelerinin karşı çıkmasına rağmen komisyonda yaptığı "tesirli bir nutuk" ile Alman mavzer silahlarının kabul edilmesinde etkili olmuştur⁴⁸. Almanya'dan getirilecek

⁴⁵ Mehmet Beşikçi, Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler, **Tarih ve Toplum**, S.8 (Bahar 2009), s. 66.

⁴⁶ Cihangir Gündoğdu, "Mahmut Şevket Paşa", **Toplumsal Tarih**, S.130(Ekim 2004), s. 55; Von Der Goltz 1887 tarihinde Yüzbaşı Tahir Bey'e yazdığı mektubunda Zat-ı Şahane'nin Alman piyade talimatnamesinin tercüme edilmesini emrettiğini ifade etmekte ve Tahir Bey'den bu tercüme işini Mahmut Şevket'le birlikte yerine getirmesini istemektedir. Bkz. Von Der Goltz, **İlim ve Askerlik**, s. 13.

⁴⁷ "Tarihi Bir Sima-i Mağfur Mahmut Şevket Paşa", **Tanin**, nr. 1781(26 Teşrin-i Sani 1329/9 Kanun-ı Evvel 1913), s. 1

⁴⁸ "Mahmut Şevket Paşa", **Tanin**, nr.1782, (27 Teşrin-i Sani 1329/10 Kanun-ı Evvel 1913), s. 3; Von Der Goltz, anılarında bu "cesaretli" çıkışından sonra Mahmut Şevket'in Arabistan'ın bir köşesine gönderilerek nisyana terk edilmesini beklediklerini, nihayetinde Alman modelinin kabul edildiğini

komisyonun başkanlığına seçilen Mahmut Şevket Paşa, bu vazifeyle Almanya'ya gönderilmiş ve uzun yıllar Almanya'da silahlar üzerine eğitim almıştır⁴⁹.

Goltz Paşa'nın da ifade ettiği gibi Mahmut Şevket Paşa'yla olan dostlukları bu tarihten başlayarak ölümüne kadar devam etmiştir. Von Der Goltz'un İstanbul'dan ayrıldığı 1895 senesi sonlarında Mahmut Şevket Paşa da Almanya'dan dönmüştür. Goltz'un ifadesine göre kendisi çok sık mektup yazmaktan hoşlanmayan birisidir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 27 Temmuz 1908'de Üsküp'ten Goltz Paşa'ya yazdığı mektubunda cereyan eden olayları, “*Size karşı büyük bir hiss-i hürmetperverde eyleyen talebenizin eski Türk Hükümeti'ni idare-i müstebide-i meşumeyi terk ve meşrutiyeti kabule mecbur ettiklerini zat-ı alinize tebliğ ile kesb-i şeref eylerim*” sözleriyle müjdeliyordu.

Mahmut Şevket Paşa mektubunun devamında “Osmanlı milletinin” meşrutiyet ile idare olunacak kadar henüz kemale ermediğini tasdik ediyor ancak “idare-i müstebide” ile mukayese ederek meşrutiyeti vatanın kurtarılması açısından tercih edilebilir buluyordu. “*Talebenizin icraatı bu sebepten şayan-ı takdirdir*” sözleriyle de genç subayların teşebbüsünü onaylıyordu. Mahmut Şevket Paşa'ya göre genç subayların Meşrutiyet'in ilanına önyak olması bir zorunluluktan kaynaklanmaktaydı. Ancak maksat hasıl olduktan sonra genç subayların siyaset ile iştigal etmeyi sürdürmelerinden rahatsızlık duyuyordu. Mahmut Şevket Paşa, Goltz Paşa'dan “talebeleri” olan genç subayların siyasetten uzak tutulması konusunda yardım talep ediyor ve mektubunu şu sözlerle sonlandırıyor: “*Yalnız Osmanlı ordusu değil, bütün millet-i Osmaniye şubbânın eline mevdûadır. Her ikisi de yakın zamanda cihana kuvvetlerini göstereceklerdir. Ümit olunur ki, müstakil ittifak-ı müselles Almanya-Avusturya-Devlet-i Osmaniye ittifakı olsun, fakat şimdilik bundan bahis etmek caiz değildir!*”⁵⁰

Mahmut Şevket Paşa'nın bu talebi üzerine konuyla ilgili bir makale kaleme alan Von Der Goltz, ilgili makalesini Osmanlı Devleti'nin Berlin sefiriyle kısa bir görüşme

anlatmakta ve şunları ifade etmektedir: “*Mahmut Şevket Paşa ile tesis ettiğim rabita-i dostane(1886) senesinin o buhranlı saatinde husule gelmişti. Bu rabıtayı şehadet-i feciasına kadar sadıkane muhafaza ettim.*”

⁴⁹ Gündoğdu, **a.g.m.**, s. 54-55.

⁵⁰ “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr. 1784(29 Teşrin-i Sani 1329/12 Aralık 1913), s. 3; İleriki yıllarda Osmanlı Devleti'nin çok önemli mevkilerine yükselecek olan Mahmut Şevket Paşa'nın bu tarihlerde kaleme aldığı hususi bir mektupta üçlü ittifak ile ilgili düşüncesini Von Der Goltz'a izhar etmesi dikkat çekicidir.

yaptıktan sonra Neue Freie Presse Gazetesi'nde yayımlamıştır⁵¹. Bu makalenin yayınlanmasından sonra Mahmut Şevket Paşa, 18 Ağustos 1908 tarihli mektubuyla Goltz Paşa'ya teşekkürlerini iletmiştir⁵². Osmanlı Genelkurmayı'nda görevli Binbaşı Fuat'ın bu makale sonrasında Von Der Goltz'a gönderdiği mektuptaki sözlere bakılacak olursa makalelerin etkisi konusunda Mahmut Şevket Paşa'ya hak vermemek mümkün değildir⁵³.

Von Der Goltz, Hareket Ordusu Kumandanı olarak İstanbul'a gelen ve 31 Mart Ayaklanması'nı bastıran Mahmut Şevket Paşa'nın bu girişimini “ *son günlerde vatanınız için ifa ettiğiniz hizmete bütün samimiyetimle iştirak ettiğimi birkaç kelime ile beyan eylerim*” sözleriyle takdir etmiş ve ona bazı tavsiyelerde bulunmuştur⁵⁴. Goltz Paşa, Mahmut Şevket Paşa'nın Hakkı Paşa Hükümeti'nde Harbiye Nazırı olmasını ve orduda gerçekleştirmeye çalıştığı kolordu taksimatını büyük bir hata olarak değerlendirmiştir⁵⁵. Siyaset sahnesine atıldıktan sonra başta Trablusgarp'ın işgali olmak üzere farklı konularda eleştiriye tabi tutulan ve yıpranan Mahmut Şevket Paşa, Büyük Kabine'den sonra başlayan Balkan Savaşları sırasında kendisine tevdi edilen görevleri kabul etmemiştir. Bu sıralarda Goltz Paşa'ya yazdığı bir mektubunda kendisini “*pek bedbaht bir adam*” olarak nitelendirmiştir⁵⁶. Balkan Harbi'nde alınan yenilgiden dolayı Goltz Paşa'nın ve Alman yardımının suçlanmasına tepki göstererek mağlubiyetimizde bunun bir ilgisi olmadığını belirtmiştir⁵⁷. Babıali Baskını'ndan sonra sadaret makamına

⁵¹ “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr. 1783, (28 Teşrin-i Sani 1329/11 Aralık 1913), s. 3

⁵² Mahmut Şevket Paşa, Goltz'un makalesiyle ilgili şunları ifade etmiştir: “Makaleyi bütün Türk gazeteleri neşretti. Heyet-i Zabitan arasında –hiç olmazsa burada- icra ettiği tesir azimdir. Bu tesiri tamamlamak için makaleyi risale şeklinde tab' ve zabıtana meccanen tevzi ettireceğim. Akıl ve mantık dairesinde düşünen bütün vatanperverler bu makalenin neşrinden dolayı zat-i alilerine medyun-ı şükrandırlar. Kıymettar namınız bütün mehafilde takdirlerle yâd olunmaktadır.” Bkz. “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr.1784 (29 Teşrin-i Sani 1329/12 Aralık 1913), s. 3

⁵³ “Hakikaten...Golç Paşa bu makalesinde bazen büyük bir dost, bir arkadaş...bazen bir üstad, bir peder...bazen de büyük bir şair şeklinde tecelli eyliyor!” “Üstad-ı muhteremimizin bu makalesi müşirden mülazım-ı saniye gelinceye kadar bütün askerler tarafından okunmalı, tekrar okunmalı...daima okunmalı...ve bütün mesai ve teşebbüsatımızda düsturülamel ittihaz edilmelidir.” “Nesayihinize hepimizin harfiyen riayet edeceğimizi ve onları bir düstur gibi telakki eyleyeceğimizi yine bütün arkadaşlarımız namına zat-ı ali-i üstadanelerine vaad eylerim.” “hepimiz sizin şakird-i irfanınız, hepimiz size karşı medyun-ı şükranız. Zat-ı alinizin büyüklerimize ilka etmiş olduğunuz, onlar vasıtasıyla da bize intikal eden efkar-ı aliyeyi şimdiye kadar en kıymettar, en ruh-nevâz bir vedia gibi muhafaza ediyor idik... bugün Osmanlı ordusunun mukaddes saflarının fevkinde muzafferane yaşayan sizin ruh-ı faziletinizdir.” Bkz. **Asker**, nr. 2(1 Eylül 1324/1908), s. 72-75.

⁵⁴ “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr.1785(30 Teşrin-i Sani 1329/13 Aralık 1913), s.3

⁵⁵ “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr.1793(8 Kanun-ı Evvel 1329/21 Aralık 1913), s. 3

⁵⁶ “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr.1794(9 Kanun-ı Evvel 1329/22 Aralık 1913), s. 3

⁵⁷ Mahmut Şevket Paşa, 13 Teşrin-i Sani 1328/26 Teşrin-i Sani 1912 tarihinde Goltz Paşa'ya gönderdiği mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır: “Mağlubiyetlerimizden dolayı Almanların mesul tutulmasına çok teessüf ederim. Böyle bir iddiada bulunmak haksızdır. Çünkü biz bilcümle askerlerin en mükemmel olanlarını, yani Almanları, harp meydanında değil, harp oyununda taklit ettik. Osmanlı tufengi, Osmanlı

getirilen Mahmut Şevket Paşa, Goltz Paşa'ya yazdığı mektubunda bu görevi kabul etmekle hayatını vatanına feda ettiğini belirtiyor ve bu son mektubunun altına “muhibb-i sadıkınız” ibaresini düşüyordu⁵⁸.

Von Der Goltz'un dostane münasebetleri olan bir diğer mesai arkadaşı Pertev Paşa'dır. Pertev Paşa, Goltz Paşa'yla olan aralarındaki bağı şu cümlelerle ifade etmektedir: “*Goltz Paşa ile aramızda teessüs etmiş olan münasebetler gittikçe bir baba ile bir oğul arasındaki irtibat ve muhabbet derecesinde samimiyet kesbetmişti. Hatta 1904'te babamın vefatından sonra o adeta benim babam olmuştu*⁵⁹.” Von Der Goltz Paşa'ya olan duygularını bu sözlerle dile getiren Pertev Paşa'nın 1904-1905 Rus-Japon Harbi'ne Osmanlı Devleti adına askeri gözlemci olarak katılmasında Von Der Goltz'un tavsiyesi etkili olmuştur⁶⁰. Pertev Paşa'yla aralarındaki münasebeti “*eskiden şakirdim sonra muavinim ve nihayet muhibbim*” sözleriyle ifade eden Von Der Goltz, Pertev Paşa'yı Rus-Japon Harbi'ne gözlemci olarak gitmeden önce yazdığı bir mektupta faydasız yere tehlikeye atılmama konusunda uyarmıştır. Pertev Paşa bu uyarıya karşılık olarak “*bilirsiniz ki ben kader ve kısmete mutekidim ve ölüm korkusu bilmem!*” cevabını vermiştir⁶¹. Pertev Paşa, yazmış olduğu bir eserinde Goltz Paşa'ya olan hayranlığını her fırsatta dile getirmiş, onun eserlerinden ve sözlerinden alıntılar yapmıştır⁶². Kendisi, o kadar hizmetlerine ve Türk dostluğuna rağmen Goltz Paşa'ya vaktiyle bir kadirşinaslık göstergesi olarak “büst” yapamamaktan duyduğu üzüntüsünü ifade etmektedir⁶³.

Goltz Paşa'nın muavinliğinde bulunan diğer bir Türk subayı, II. Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Ordusunda Genelkurmay Başkanlığı mevkiine kadar yükselen Ahmet İzzet Paşa'dır. Anılarında Von Der Goltz'un Osmanlı ordusuna yaptığı hizmetleri “*şimdiki ordumuz bu zata gerçekten çok şey borçludur*” sözleriyle ifade etmektedir⁶⁴. Böyle olmakla beraber orduda yapılması gereken bazı ıslahatlar konusunda Von Der Goltz ile fikir ayrılığına düştüklerini aktarır. Von Der Goltz'un II. Meşrutiyet'ten sonraki tutum ve davranışlarına yönelik ciddi eleştirilerde bulunur: “*Goltz Paşa, bu tarihten yirmi altı sene önce Askeri Okullar Müfettişliği'ne gelen âlicenap, civanmert*

topu, ve hatta Osmanlı teçhizatı Bulgarlardakinden daha iyiydi”. Bkz. “Yeni Alman Heyet-i Askeriyesi”, Tanin, nr. 1760, (5 Teşrin-i Sani 1329/18 Kasım 1913)

⁵⁸Mahmut Şevket Paşa”, Tanin, nr. 1796 (11 Kanun-ı Evvel 1329/14 Aralık 1913), s. 3

⁵⁹ V. Mudra, a.g.e., s. 5.

⁶⁰ Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Ordu ve Politika, Bedir Yayınları, İstanbul 1967, s. 148.

⁶¹ Von Der Goltz, “Keşf-i İstikbal. Şarkın Manevîyatı”, Asker, nr.2 (Eylül 1324(1908), s. 112

⁶² Pertev Demirhan, Japonların Asıl Kuvveti, II. Baskı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1942, s. 109.

⁶³ V. Mudra, a.g.e., s. 6.

⁶⁴ Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, C. I, Nehir Yayınları, İstanbul 1992, s. 39.

asker değil, kocamış bir diplomat hal ve tavrını takındı ve bu duyguyla işe başladı. Türk ordusunun düzenlenmesi ve güçlendirilmesinden çok Alman siyaset ve ticaretinin itibar ve desteklenmesini hedef kabul etti. Ve bu maksatla eski yaveri Meşrutiyet'in ilk "General Diktatörü" Mahmut Şevket Paşa'nın eteğine yapışmıştı⁶⁵."

Ahmet İzzet Paşa, Von Der Goltz'un kendi mesleki kariyerindeki yeri ve önemine dair bazı bilgilere de anılarında yer vermektedir. "Her yönden bu zata minnettar ve kalben bağlı ve hürmetkarım" diyen Ahmet İzzet Paşa'nın, matematikten yüksek not almasına rağmen kurmay sınıfının fen değil de askeri kısmına yönlendirilmesinde, Almanya'ya gidecek kafileye dahil edilmesinde, Von Der Goltz Paşa'nın "himmət ve iyiliği" etkili olmuştur. Ahmet İzzet Paşa, maiyetinde bulunduğu süre zarfında Von Der Goltz Paşa'dan "rütbe ve nişan" istemediğini, almadığını fakat öğrenci ve subay sıfatıyla bir arada bulunmaktan istifade ettiğini söyleyerek Von Der Goltz'un hayatındaki yerini şu sözlerle ifade etmektedir: "Hayatımı nasıl pederime borçluysam, askeri ve fikri kimliğimi de bu zata borçluyum"⁶⁶."

Von Der Goltz'un etkisini yukarıda bahsi edilen düşük rütbeli ve çoğunluğu 1880 ve sonrası doğumlu olan genç Türk subaylarında teorik ve pratik düzeyde gözlemek mümkündür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra genç subayların kaleme aldığı makale ve eserlerde Goltz Paşa'nın fikirlerinin izlerini bariz bir şekilde görmek mümkündür⁶⁷. Von Der Goltz'un ordu ve askerlik ile ilgili fikirleri büyük ölçüde Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı döneminde uygulanmaya çalışılmıştır. 30 Nisan 1330(13 Mayıs 1914) tarihinde çıkarılan Asker Alma Kanunu'yla Osmanlı sülalesine mensup olanlar haricinde kalan Osmanlı uyruğuna mensup erkek vatandaşların tamamı askerlik yükümlülüğüne tabi tutulmuştur⁶⁸. Harbiye ve Maarif Nezaretlerinin işbirliğiyle Darümuallimin ve Sultanilerin son sınıflarında askeri talimler ile haftada bir saat nişan ve atış dersleri icra edilmeye başlanmıştır⁶⁹. Yine bu dönemde Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak oluşturulan İzciler Ocağı ve Osmanlı Güç Dernekleri gibi gençlik

⁶⁵ A.g.e., I, s. 61.

⁶⁶ A.g.e., I, s. 61.

⁶⁷ Bir örnek vermek gerekirse Binbaşı Ali Fuat, Asker mecmuasında yayımlanan "Ordu ve Millet" isimli makalesinde, "Osmanlı ordusu, Osmanlı millet-i müsellâhası olmalıdır" sözlerine yer vererek Goltz'un daha önce bahsini ettiğimiz meşhur eserinden etkilendiğini ortaya koyuyordu. Bkz. Ali Fuat, "Ordu ve Millet", *Asker*, S.1(Ağustos 1324/1908), s. 16.; Kafkas Cephesi'nde şehit düşen Hafız Hakkı Paşa, Bozgun isimli eserinde orduların emir ve kumandasından bahis ederken sık sık Von Der Goltz'un Millet-i Müsellaha isimli eserine atıf yapar. Bkz. Hafız Hakkı, *Bozgun*, Tercüman, İstanbul 1978, s. 120-121.; Bekir Fikri, *Mefkure-i Vatan*, İstanbul 1329, s. 97.

⁶⁸ Takvim-i Vekayi, nr. 1815, 30 Nisan 1330/13 Mayıs 1914, s.18.

⁶⁹ *Tasvir-i Efkâr*, 28 Kanun-ı Sani 1329/10 Şubat 1914); *Tanin*, 4 Şubat 1329/17 Şubat 1914.

örgütlenmeleriyle 12-20 yaş arasında yer alan gençler maddi ve manevi yönden vatan müdafaasına hazırlanmak istenmiştir⁷⁰. Enver Paşa'nın bu tarihlerde yayımladığı bir beyannamede yer alan şu sözleri, etkisi altında kaldığı askeri anlayışı yansıtmaları açısından önemlidir: *“Bu asırda varlığını temin etmek, vatanını, ırz ve namusunu düşmanlara karşı korumak isteyen her millet için bütün manasıyla “millet-i müsellaha” haline girmekten başka çare yoktur...”*⁷¹

Von Der Goltz'un fikirlerinin ve eserlerinin Mustafa Kemal Atatürk üzerindeki etkisi Hasan Ünder tarafından yayımlanan iki makalede şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya konduğu için burada üzerinde durulmayacaktır⁷². Bu makalelerden sonra yayımlanan Atatürk'ün genç bir subayken tuttuğu not defterinde de Millet-i Müsellaha'dan alıntılara rastlanmaktadır⁷³. Yine bu notlarda Von Der Goltz'un 1897 Osmanlı- Yunan Harbi'ne dair yazdığı eserden çıkarılmış özet bilgiler yer almaktadır⁷⁴. İsmet İnönü, uzun yıllar sonra kaleme aldığı anılarında Cuma geceleri gittiği Ali Fuat(Erden)'in evinde birlikte “Millet-i Müsellâha” yı Almanca'dan Türkçe'ye tercüme etmeye çalıştıklarını anımsamaktadır⁷⁵. Irak Cephesi'nde Von Der Goltz'un yanında erkan-ı harp reisi olarak görev yapan Kazım Karabekir'in düşüncelerinde onun fikirlerinden izler bulmak mümkündür⁷⁶. Von Der Goltz'un yanında Irak Cephesi'ne giden bir başka Türk subayı İsmail Hakkı (Okday), bu tarihlerde yetmiş yaşında olmasına rağmen genç bir süvari çevikliğinde ata binebilen Goltz Paşa'nın cephe hattındaki cesaret ve soğukkanlılığından hayranlıkla bahsetmektedir⁷⁷.

Von Der Goltz, Türkiye'de yalnızca askeri çevrelerce bilinen ve kendisine hürmet gösterilen bir isim değildir. O, askeri meseleler söz konusu olduğu zaman pek çok gazeteci-aydının fikirlerine ve eserlerine atıf yaptığı döneminin en önde gelen askeri şahsiyeti ve âlimi olarak kabul görmüştür⁷⁸. Türkiye'de asker-sivil geniş bir

⁷⁰ “İzciler Ocağı Nizamnamesi”, **İdman**, nr. 28, (14 Nisan 1330/27 Nisan 1914), s. 437; “Osmanlı Güç Dernekleri Hakkında Nizamname”, **Düstur**. 2.Tertip, C. 6, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1334/1918, s. 751.

⁷¹ “Güç Dernekleri”, **İkdam**, nr. 6229, (11 Haziran 1330/24 Haziran 1914), s. 2.

⁷² Hasan Ünder, “30'ların Ders Kitaplarından ve Kemalizm'in Kaynaklarından Biri Millet-i Müsellaha ve Medeni Bilgiler, **Tarih ve Toplum**, C. 32, S.192, (Aralık 1999), s. 48-56; Hasan Ünder, “Goltz, Millet-i Müsellaha ve Kemalizm'deki Spartan Öğeler”, **Tarih ve Toplum**, C. 35, S. 206, (Şubat 2001), s. 45-54.

⁷³ **Atatürk'ün Not Defterleri-V**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 250.

⁷⁴ **Atatürk'ün Not Defterleri-IV**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005, s. 334.

⁷⁵ İsmet İnönü, **Hatıralar**, (Haz. Sabahattin Selek) Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara 2009, s. 29

⁷⁶ Kazım Karabekir, **Çocuk Davamız**, C.2, Emre Yay., İstanbul 1995, s. 275-286.

⁷⁷ İsmail Hakkı Okday, **Yanya'dan Ankara'ya**, Sebil Yayınevi, II. Baskı, İstanbul 1994, s. 221-246.

⁷⁸ Örneğin, Jön Türklerin liderliğini yapan Ahmet Rıza Bey, kaleme aldığı “Asker” risalesinde sık sık Von Der Goltz'a atıflar yapmaktadır. Bkz. **Eğitimci Bir Jön Türk Lider Ahmet Rıza Bey ve “Vazife ve Mesuliyet” Eserleri**, Divan Kitap, Yay. Haz. , Mustafa Gündüz- Musa Bardak, Divan Kitap, Ankara

kesimin teveccühüne mazhar olan Von Der Goltz Paşa'nın Irak Cephesi'nden gelen ölüm haberi derin bir üzüntüyle karşılanmıştır. Başkumandanlık vekâleti ve ordu kumandanlıkları yayımladıkları tamimlerle duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir⁷⁹. Harp Mecmuası, ölümünden kısa bir süre önce çekilen bir fotoğrafını kapağına taşıyarak Von Der Goltz'un Osmanlı ordusuna yaptığı hizmetler üzerinde durmuştur⁸⁰. Osmanlı matbuat âleminde bu ölüm haberinden duyulan üzüntüyü dile getiren çok sayıda haber ve makale yayımlanmıştır⁸¹. İkdam'da çıkan başmakalede Von Der Goltz'un ölümünden duyulan üzüntü; *“Dün pek elim bir haberle müteessir olduk. Büyük Von der Golç Paşa vefat etmiş. Bu namı tanımayan, bu nama hürmet etmeyen Türk yoktur. Biz Von Der Goltz Paşa'yı yalnız asar-ı fâzilânesiyle meşhur bir dahi, şöhret-şiar bir kumandan gibi değil, memleketimize pek büyük himmetler ve hizmetler etmiş, kendini bize bütün manasıyla bir Türk gibi sevdirmiş Türkiye'ye bir Türk kadar muhabbet ve samimiyet göstermiş olmak üzere sevmişizdir”*⁸².” Şeklinde ifade edilmiştir.

3- Von Der Goltz Paşa Hakkında İleri Sürülen Bazı İddialar

Almanya'nın, Von Der Goltz'un Türkiye'den ayrılacağı 1895 tarihine kadar İstanbul'da askeri ateşe bulundurmaya gerek duymadığını, Von Der Goltz'un askeri ataşenin yokluğunu aratmadığını daha önce ifade etmiştik. Von Der Goltz'un Alman Başvekili Prens Bismark'a ve Genelkurmay Başkanı General Waldersee'ye hitaben kaleme aldığı iddia edilen bazı yazışmaları, Fransız edebiyatçısı ve politika yazarı Theodor Cahu tarafından ele geçirilerek Osmanlı Hariciye Nezareti Müsteşarı Artin (Dadyan) Paşa'ya takdim edilmiştir⁸³. Von Der Goltz'un General Valderze'ye hitaben gönderdiği Ekim 1889 tarihli iki belgede, Osmanlı ordusunun nicelik ve nitelik olarak durumu hakkında bilgi verilmiş ve Almanya ile Fransa arasında çıkması muhtemel bir savaşta Osmanlı ordusundan nasıl istifade edilebileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca

2011, s. 72-73.; Ali Kemal, “Bir Dostuma Açık Mektup” **İkdam**, nr. 5769, (2 Mart 1329/15 Mart 1913), s. 1; Yunus Nadi, “Sulh ve Salah”, **Tesfir-i Efkar**, nr. 1115(7 Haziran 1330/20 Haziran 1914), s. 1; “Golç Paşa ve Biz”, **Tanin**, nr. 2263, 26 Mart 1331/8 Nisan 1915, s. 1.; Cami (Baykurt), **Osmanlılığın Atisi**, İfham Matbaası, İstanbul 1331/1915.

⁷⁹ **İkdam**, nr. 6895, (10 Nisan 1332/23 Nisan 1916), s. 1

⁸⁰ **Harp Mecmuası**, S. 8, (Nisan 1332/1916); Golç Paşa'nın fotoğrafının altında şu ifadeler yer almaktadır: *“Bizi çok seven ve bu sevgi uğrunda toprağımızda ordumuzun başında can veren büyük asker Golç Paşa.”*

⁸¹ “Von Der Golç Paşa'nın Vefatı” **Tasvir-i Efkar**, nr. 1754, (10 Nisan 1332/ 23 Nisan 1916); “Golç Paşa'nın Vefatı”, **Tanin**, nr. 2644, 10 Nisan 1332/23 Nisan 1916; “Golç Paşa'nın Tabutu”, **Tanin**, nr. 2707, 12 Haziran 1332/25 Haziran 1916.

⁸² “Büyük Von Der Golç'un Vefatı”, **İkdam**, nr. 6895, (10 Nisan 1332/23 Nisan 1916), s. 1.

⁸³ Hayri Mutlucağ, “Dost Bildiklerimiz ve Ordumuzu İslah İçin İçimizde Bulundurduklarımızın Marifetleri!”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 12, Ankara 1968, s. 34.

Von Der Goltz, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da yer alan topraklarının ne suretle savunulabileceğine; Rusya'nın muhtemel bir saldırıda ilk hedeflerinin nereler olabileceğine dönük askeri stratejiyle ilgili fikirlerini aktarmıştır⁸⁴.

Von Der Goltz'un, Prens Bismark'a gönderdiği 19 Ocak 1889 tarihli mektubu, General Valderze'ye gönderilenlerden çok daha farklı bir içeriğe sahiptir⁸⁵. Von Der Goltz'un yazdıklarına bakılacak olursa, Rusya ve Fransa elçileri II. Abdülhamit'i Alman devletine gücendirmek için türlü entrikalar çeviriyordu. Bu durum karşısında Padişah ise “*her an pek ziyade tereddütlü*”ydü ve “*kendileri zorlanmadıkça kesin bir karar*” alamayacak görünüyordu. Von Der Goltz'a göre hükümdarı bu kararsızlık halinden kurtarmaya “zorlamak” gerekiyordu. Bir geçit resmi gününde asker arasında bazı isyan hareketlerinin patlak vermesi sağlandıktan hemen sonra bu isyanı bastırmak için müdahale edilecekti. İsyân hareketinden “*müteessir*” olan ve “*korkunç bir ihtilalin baş göstereceği inancına*” kapılacak olan Padişah, kendisi hakkında yalnız Alman Devleti'nin faydalı olabileceğine ve onu koruyabileceğine inandırılacaktı. Von Der Goltz, bu planın uygulanması sırasında mavzer tüfekleri işinde kendilerine yardımcı olan R, M, ve H Paşalar tarafından yardım göreceklelerinden şüphe etmiyordu. Bunun için bu kişilere daha önce iki kez yapılan “ödemeler” den bir kez daha yapılmalıydı. Öte yandan topçu ve piyade müdürleri de boş durmayacaktı⁸⁶.

Görüldüğü üzere Von Der Goltz'un kaleminden çıktığı iddia edilerek bir Fransız tarafından Osmanlı Hariciye Müsteşarı Artin Paşa'ya onun aracılığıyla da II. Abdülhamit'e takdim edilen belgelerdeki bu iddialar vahim denebilecek boyuttadır. Bu belgeler ve içerisindeki iddialar gerçek mi yoksa Fransız veya Rusların çevirdiği “bir entrika” mıydı? Bugünden bakıldığında her iki ihtimalde kuvvetli gözükmektedir. Goltz Paşa'nın bu belgelerin ele geçirilmesinden sonra da görevine devam ettiğini göz önüne alırsak Saray'ın bu iddialara pek fazla itibar etmediğini söyleyebiliriz. Bir başka ihtimal, Saray'ın Goltz Paşa'ya bütün bunlara rağmen, bazı siyasi mülahazalardan dolayı

⁸⁴ Mutluçağ, **a.g.m.**, s. 36-37.

⁸⁵ Bu belge için bkz. Mutluçağ, **a.g.m.**, s. 39; Ortaylı, çalışmasında bu belgeden alıntılara yer vermekle birlikte bazı tarih hataları yapmıştır. Ortaylı bu belgenin tarihini dipnotta 16 Teşrin-i Evvel 1889, metin içerisinde ise 16 Ekim 1899 olarak vermektedir. Ayrıca bu yazının Valderze'ye gönderildiğini belirtmektedir. Von Der Goltz'un 1895 tarihinde ülkesine döndüğü hatırlanacak ve Mutluçağ'ın makalesinde yer alan belgelerle mukayese yapılacak olursa metinde verilen tarihin bu belgeye ait olmadığı anlaşılacaktır. Bkz. Ortaylı, **a.g.e.**, s. 98; Bu belge için ayrıca bkz. Saro Dadyan, “En Eski Ergenekoncumuz Almanya'dan İthal Ettüğümüz Von Der Goltz Paşa'dır.”, **Habertürk Tarih**, S.10 (1 Ağustos 2010), s. 13.

⁸⁶ Hayri Mutluçağ, belgede piyade ve topçu müdürleri ifadesinden Alman Islah Heyeti'nde yer alan subayların kastedildiğini belirtmektedir. Bkz. Mutluçağ, **a.g.m.**, s. 39.

katlanmış olabileceğidir. Bu ihtimalden hareket edilirse Osmanlı ordusundaki bazı üst düzey paşaların maddi yardım karşılığında Goltz Paşa'ya destek çıktıkları gerçeğiyle karşı karşıya kalınır ki Ahmet İzzet Paşa ve Goltz Paşa'nın anılarında yer alan bazı ifadeler göz önüne alındığında bu iddiaların gerçek olması kuvvetle muhtemeldir⁸⁷.

Goltz Paşa'yla ilgili bir başka iddia, Balkan Harbi'nden sonra Sofya'ya askeri ataşe olarak gönderilen Mustafa Kemal (Paşa) tarafından gündeme getirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 5 Kasım 1913 tarihli raporunda Bulgar Genelkurmay Başkanı Fiçef ile yaptığı görüşmede aralarında geçen konuşmayı aktarmıştır. Bu görüşmede Fiçef, Mustafa Kemal'e Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Genelkurmayı'nın planlarını ve bütün stratejik yığınak hesaplarını tümüyle öğrendiklerini, bu bilgileri kendilerine Alman subaylarının verdiklerini, özellikle Golç Paşa'dan çok yararlandıklarını aktarmıştır. Mustafa Kemal bu bilgileri verdikten sonra sözü edilen bilgilerin elde edilmişinde gösterilen tek kaynağın gerçekten Alman subayları olması durumunda “*bu hususun gelecek için üzerinde özenle durulacak bir sorun*” olarak göz önüne alınmasını istemiştir⁸⁸. Bu tarihten sonra genel olarak Alman subaylarının özel olarak Goltz Paşa'nın Osmanlı ordusunda istihdam edilmesine devam edildiği hatırlanacak olursa Mustafa Kemal'in raporunda belirttiği durumun, iki ülke arasında bir sorun oluşturmadığını söyleyebiliriz. Ne bu iddiaların ortaya atıldığı tarihlerde ne de sonrasında Türk askeri çevrelerinin Von Der Goltz'a olan bakış açısı değişmiş değildir. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa'nın Sofya'dan gönderdiği raporu 1982 tarihinde yayımlayan da Goltz Paşa'nın Osmanlı ordusunda görev alışının 100. yılını kutlamak ve anmak için 1983 yılında özel olarak sempozyum düzenleyen de Türk

⁸⁷ Goltz Paşa, Mahmut Şevket Paşa'yla aralarındaki münasebeti konu alan anılarında şu ifadelere yer vermektedir: “*Bera-yı vazife kendileriyle münasebette bulunduğum zabitan meyanında terfi hakkında teşebbüste bulunmam için bana müracaat etmeyen yegâne zabıt o idi.*” Bkz. “Mahmut Şevket Paşa”, **Tanin**, nr. 1782, (27 Teşrin-i Sani 1329/10 Aralık 1913), s. 3; Ahmet İzzet Paşa da anılarında Goltz'dan rütbe ve nişan istemediğini belirttikten sonra Goltz Paşa ile maiyeti arasındaki yakınlık ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: “*Goltz Paşa'nın maiyyetine bağlılığı bazen sakıncaları davet edecek dereceye varmaktaydı. Bunların her türlü menfaatleri kazanmaları için biçare adam adeta kapıcılığa kadar tenezzül ederdi.*” Bkz. Ahmet İzzet Paşa, **a.g.e.**, s. 60; Bu ifadelerden hareketle Goltz Paşa ile maiyeti arasındaki münasebetlerin sağlıklı olmadığı söylenebilir. Alman Askeri Heyeti'nin başında bulunan Kaehler Paşa'nın başta Harbiye Nazırı Osman Paşa olmak üzere üst düzey makam ve rütbelere sahip komutanların maaş alamadıklarından dolayı rüşvetle geçindiklerine dair iddialarını da hatırlanmalıdır. Bkz. Wallach, **a.g.e.**, s. 37.

⁸⁸ Hüseyin Kabasakal, “Mustafa Kemal Sofya Askeri Ataşeliğinde”, **Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1982**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1982, s. 72; **Atatürk'ün Bütün Eserleri(1903-1915)**, C. I, Kaynak Yay., İstanbul 2003, s. 151.

Genelkurmayı'dır⁸⁹. Öyle anlaşılıyor ki bu yöndeki iddialar Von Der Goltz'un Türk ordusuna yaptığı hizmetleri gölgeleyememiştir.

SONUÇ

Osmanlı ordusunda istihdam edilen çok sayıdaki yabancı uzman içerisinde kuşkusuz en etkilisi Von Der Goltz olmuştur. Osmanlı ordusunda gerçekleştirdiği hizmetleri ve bu hizmetleri sırasında tanınan eserleri ve fikirleriyle asker-sivil geniş bir aydın kesiminin beğenisini ve takdirini kazanmıştır. Özellikle Goltz'un reformlarından sonra askeri okullardan mezun olan 1880 ve sonrası doğumlu genç subaylar üzerinde belirgin bir tesiri olmuştur. Buradan hareketle, II. Meşrutiyet'in ilanı'na ve Cumhuriyet'in kuruluşuna imza atan genç subayların "Von Der Goltz'un Millet-i Müsellaha'sından çıktığını" ifade edilebilir. Zeki, kabiliyetli, çalışkan ve kalemi kuvvetli bir filozof olan Von Der Goltz'un, kendi ülkesinden sonra üzerinde en fazla düşündüğü, kalem oynattığı ülke Türkiye olmuştur. Türk insanını ve vatanını en az kendi insanı ve vatani kadar iyi tanımıştır. Gerek birlikte çalıştığı mesai arkadaşlarını, gerekse talebelerini etkilemekte muvaffak olmuştur. Türkiye'ye adım attığı günden bu topraklarda hayata veda edeceği tarihe kadar Alman devletinin ve milletinin menfaatlerine sadakatle bağlı kalmış, bu şuurla devletine ve milletine hizmet etmiştir. Hakkında ortaya atılan çok farklı iddialar onun Türkiye'de edindiği şöhret ve itibarına gölge düşürememiştir. Türkiye'nin yakın dönem asker ve sivil aydınları üzerinde Von Der Goltz'un fikirlerinin derin bir etkisinden söz etmek mümkündür.

⁸⁹ 20'nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi(13 Ekim 1983), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983.

BİBLİYOGRAFYA

A- TETKİK ESERLER, HATIRALAR ve NADİR ESERLER

- (BAYKURT), Cami, **Osmanlılığın Atisi**, İfham Matbaası, İstanbul 1331.
Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, C.I, Nehir Yayınları, İstanbul 1992.
Atatürk'ün Bütün Eserleri(1903-1915), C.I, Kaynak Yay., İstanbul 2003.
Atatürk'ün Not Defterleri-IV, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.
Atatürk'ün Not Defterleri-V, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2005.
Bekir Fikri, **Mefkure-i Vatan**, İstanbul 1329.
ÇEVİKER, Turgut, **İbret Albümü 1908**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1991.
DEMİRHAN, Pertev, **Japonların Asıl Kuvveti**, II. Baskı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1942.
Demiroğlu, Faiz, **Abdülhamide Verilen Journaller**, Tarih Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1955.
Eğitimci Bir Jön Türk Lider Ahmet Rıza Bey ve “Vazife ve Mesuliyet” Eserleri, Divan Kitap, Yay. Haz. , Mustafa Gündüz- Musa Bardak, Divan Kitap, Ankara 2011.
GEORGEON, François, **Sultan Abdülhamit**, Homer Kitabevi, Çeviren: Ali Berktaş, I. Basım, İstanbul 2006.
Hafız Hakkı, **Bozgun**, Tercüman, İstanbul 1978.
İsmet İnönü, **Hatıralar**, Yayına Hazırlayan Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara 2009.
KARABEKİR, Kazım **Çocuk Davamız**, C.2, Emre Yay., İstanbul 1995.
KARABEKİR, Kazım, **Türkiye’de ve Türk Ordusunda Almanlar**, Emre Yay., İstanbul 2001.
KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, TTK, Ankara 1995.
Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi**, TTK, Ankara 2010.
MOLTKE, Helmuth Von, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
MUDRA, V., **Goltz Paşa'nın Hatırası ve Hal Tercümesi**, Çev. Pertev Demirhan, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Basımevi, İstanbul 1953.
OKDAY, İsmail Hakkı, **Yanya'dan Ankara'ya**, Sebil Yayınevi, II. Baskı, İstanbul 1994.
ORTAYLI, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, Alkım Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul 2006.
RATHMANN, Lothar, **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, Çev.Ragıp Zarakolu, Belge Yay., 3.Baskı, İstanbul 2001.

TEPEDELENLİOĞLU, Nizamettin Nazif, **Ordu ve Politika**, Bedir Yayınları, İstanbul 1967.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.III, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2007.

Von Der Goltz Paşa, **Genç Türkiye’nin Hezimetini İmkân ve İtilası**, Mütercimi: H. Cevdet, Naşiri: Cemiyet Kütüphanesi, Kader Matbaası, İstanbul 1332.

Von Der Goltz Paşa, **Millet-i Müsellaha: Asrımızın Usul ve Ahval-i Askeriyesi**, Çev. Mehmet Tahir, İkinci Baskı, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1305/1889.

Von Der Goltz Paşa, **Osmanlı Devleti’nin Zaaf ve Kuvveti**, Çeviren: Zaimzade Hasan Fehmi, Matbaatü’l- Fütüh, Kahire 1324.

Von Der Goltz Paşa, **Osmanlı-Yunan Seferi(1313-1897)**, Çeviren: Yakup Şevki, Harbiye Matbaası, Dersaadet 1327.

Von Der Goltz, **İlim ve Askerlik**, Çeviren: Ahmet Refik, İstanbul 1328.

WALLACH, Jehuda L., **Bir Askeri Yardımın Anatomisi**, Çev., Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977.

YILDIZ, Gültekin, **Neferin Adı Yok. Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum(1826-1839)**, Kitabevi, İstanbul 2009.

Ziver, **En Can Alıcı Nokta Payitahtın Nakli Meselesi**, Zerafet Matbaası, İstanbul 1329.

B- MAKALELER, TEZLER VE SÜRELİ YAYINLAR

Kemal Beydilli, “ Colmar Von Der Goltz Paşa’nın Gelişine Kadar Prusya-Alman-Osmanlı Siyasi ve Askeri Münasebetlerine Kısa Bir Bakış”, **20’nci Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983.

Sırrı Altıparmak, “Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa’nın Biyografisi”, **20. Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983.

Ebuzziya Tevfik, “General Von Der Goltz”, **Mecmua-i Ebuzziya**, 15 Safer 1315.

TÜRSAN, Nurettin, “General Feldmarschall Colmar Freiherr Von Der Goltz’un Türkiye Yaşamı ve Hizmetleri” **20.Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983.

Von Der Goltz Paşa, “Türkiye’de İnkılab-ı Siyasi ve Dahili”, **Asker**, C.1, S.12, Çev.:Mehmet Rüştü.(İstanbul 1908).

UĞUR, Erol, “Von Der Goltz Paşa’nın 1883-1895 Yılları arasında Türkiye’deki Hizmetleri”, **20.Yüzyıl Başına Kadar Türk Askeri Eğitiminin Tarihi Gelişimi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1983.

GÜLER, Zeynep **Osmanlı Ordusunun Modernleşmesinde Von Der Goltz Paşa’nın Rolü**, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2007.

BEŞİRLİ, Mehmet, “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları”, **Gazi Osman Paşa Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16(2004/1)

ÖZKURT, Fatih, **Atatürk Döneminde İcra Edilen Askeri Manevraların Cumhuriyet Tarihindeki Yeri ve Önemi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2013.

ÇALIK, Ramazan, Colmar Freiherr Von Der Goltz Paşa ve Bazı Görüşleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XII, S.36(Kasım 1996)

BALCIOĞLU, Mustafa, “Osmanlı Genç Dernekleri”, **Türk Kültürü**, S.346, (Şubat 1992)

BEŞİKÇİ, Mehmet, Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler, **Tarih ve Toplum**, S.8(Bahar 2009).

GÜNDOĞDU, Cihangir “Mahmut Şevket Paşa”, **Toplumsal Tarih**, S.130(Ekim 2004).

Von Der Goltz, “Keşf-i İstikbal. Şarkın Maneviyatı”, **Asker**, No.2(Eylül 1324(1908)

ÜNDER, Hasan, “30'ların Ders Kitaplarından ve Kemalizm'in Kaynaklarından Biri Millet-i Müsellaha ve Medeni Bilgiler, **Tarih ve Toplum**, C.32, S.192, (Aralık 1999)

ÜNDER, Hasan, “Goltz, Millet-i Müsellaha ve Kemalizm'deki Spartan Ögeler”, **Tarih ve Toplum**, C.35, S.206, (Şubat 2001)

Ali Kemal, “Bir Dostuma Açık Mektup” **İkdam**, no.5769, (2 Mart 1329/15 Mart 1913)

Yunus Nadi, “Sulh ve Salah”, **Tesfir-i Efkar**, no. 1115(7 Haziran 1330/20 Haziran 1914)

MUTLUÇAĞ, Hayri, “Dost Bildiklerimiz ve Ordumuzu Islah İçin İçimizde Bulundurduklarımızın Marifetleri!”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.12, Ankara 1968.

DADYAN, Saro “En Eski Ergenekoncumuz Almanya'dan İthal Ettiğimiz Von Der Goltz Paşa'dır.”, **Habertürk Tarih**, S.10 (1 Ağustos 2010).

KABASAKAL, Hüseyin, “Mustafa Kemal Sofya Askeri Ataşeliğinde”, **Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1982**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1982.

Ali Fuat, “Ordu ve Millet”, **Asker**, S.1(Ağustos 1324/1908).

Takvim-i Vekayi

Tasvir-i Efkar

İkdam

Tanin

Harp Mecmuası

İdman

Asker

Türk Kültürü

Tarih ve Toplum

Toplumsal Tarih